ÜSAVAT
N 40 (1281) 18-19 fevral 2001

Әдәбијјат Аллаһла үнсијјәт формасыдыр

Буну һеч ким инкар едә билмәз

(Kamil Vəli Nərimanoğluya)

● Бу мәктубу "Азәрбајҹан XXI әср" гәзетинин 7-13 февral 2001-ҹи илә тарихли 5-ҹи сајында дәрҹ едилмиш "Сәнәт заман өчүндә мүҹадиләдир" адлы мусаһибәнин охујандан сонра јаздым. Әввәлләр Сәнә јарадыҹылығыны, елми-педагоҹи фәалијјәтини јүксәк гијмәтләндирдијим башга бир ачыг мәктубум да олуб. Инди исә һәмин мусаһибәнин мәнә мүбаһисәли көрүнән, филолоҹија елмимизин көркәмли сималарындан бириннин дилиндән ешитмәк истәмәдијим бәзи јерләринә мүнасибәтими билдирмәк истәјирәм. Чүнки елә мәсәләләр вар ки, онлара көз јумуб кечмәк олмаз. Әјни заманда Сән тәсадүфи адам дејилсән вә мүәјјән әдәби бахышларындан һисс олунур ки, өз пешәкарлығындан, педагоҹи фәалијјәтиндән истифадә едиб, бу мөвгејини ардычыл шәкилдә тәблиг едирсән.

Габағчадан дејим ки, һәмин мусаһибәдан да, әдәби-сијаси һајатымыз барәдә ондан әввәлки јазылардан да шахсән өз ајрибаша мәнә тохунан чидди бир шеј јохдур; буну вә көнә достлуғумузу нәзәрә алсам көрәк сусам, амма елә сөзләр вар ки, онларла достумузу јаралајыр, бүтөв насилларын үстүнә кölкә салыр вә нечә дејәрләр, "бир батман балла јемәк мүмкүн дејил..."

Мусаһибәнин әввәлиндә "әдәбијјатын илинда олан әсаб нөгтәләри", "милләтин јоғрулуғу", 60-чы илләрин әдәби нәсли, бәдии сөзүн функсијалары вә метафора мәнијјаті барәдә дедикләринә мән дә шәрикәм. Лакин чағдаш әдәбијјатымыздакы сусғунлуғун сәбәбини "әдәбијјатын өјнадығы ролу сајастин өјнамасы" илә изаһ етмәјин мәсәләә биртәрәфли бахышдыр. Јазырсан, "јени милләтин сөзүнү мејдана чыхан сијасәтчиләр - Елчибәј, Иса Гәмбәр, Етибар Мәммәдов дејә. Бунлар фикир дедиләр. Дејилән фикирләр јазылдығына мәтбуат формалашмасы, шүбһәсиз о дәмәк ки, әдәбијјат артыг үзүн заман үчүн һесабланмыш мәсәләләрдә истәр-истәмәз өзүн чәкилмәјә мәчбур олду." Мәнчә, бурада әдәбијјатчы-сијасәтчи ардычыллығы позулуб вә әдәби просес сән дәрәҹә бәситләшдирилиб. Әввәла, мејдана илкин чыхан вә "милләтин сөзүнү дејан" сијасәтчиләр јох, әдәбијјатчылар иди. Милләтин мәһдуд бир даирәси әрәбмәктәб әбулфәз бәјн милләтини севән вә бүнә көрә һәбс едилмиш бир мүәллим, алим кими, лап кичик бир даиряси да Иса Гәмбәри Балајанын китабына чаваб вермиш кәнч елми ишчи кими таныјырды, амма һәлә милләт онларын сијасәтчи фикрини ешитмәмишди. Әксинә, сонрадан пешәкар сијасәтчиликлә мәшғул олан бу адамлары әдәбијјат јетирмишди. Бүнү Елчибәј бөјүк үрәкләә вә дафәләрлә етираф едирди. Сијасәтчиларә онларын сијасәтинин Азәрбајҹана нә вердијини соруşмадан бу гәдәр һәссаслығла јанашан әдәбијјатшунас алимин, өз әдәбијјатымыза, ону јараданлара һәтта совет дөнәминдә да милли варлығымызы горујан дајаг нөгтәләриндән бири олан јазычылар Јусифлијә нә мүнасибәтдә өдәнилә бу гысғанч мүнасибәтинин сәббини баша дүшә биләрдим. Чүнки һеч ким дана билмәз ки, милләт мејдана Бахтијар Вәһабзадәнин, Мәммәд Аразын, Хәлил Рза Улутүркүн, Иса Муғанланын, Сабир Әһмәдлинин, Әнарын, тәвәккәлрылғдан үзаг олса да Сабир Рустәмханлынын китабларынын, нисбәтән чаван нәслин нумајәндәси Рустәм Бөјүндинин "Саламат дағ ачағчы" шеринин ишығында өз аловунда кәлирди. Бүну инкар етмәк мүмкүн дејил. Һәмин сијасәтчилә дә бу алөвда јетиширидилә дә илк нөвбәдә бизим сөзү дејирдиләр. Гәсдли јаддашсызлығын тарихин унутганлығына вә ја сәһвинә чеврилмәси үчүн бу һәгигәтләр дејилмәлидир.

Бизим јени мәтбуаты да "сијасәтчиләр"ин фикирләри формалашдырмады. "Әдәбијјат вә инчәсәнәт" гәзетиндә, Елмләр Академијасынын "Елм", "Вәтән" һәмијјәтинин "Одлар Јурду", Мәтбуат Комитәсинин "Јени фикир", Нәчәф Нәчәфбәјин "Молодјож Азәрбајҹана" гәзетләриндә, Анарын "Гобустан" вә Мәммәд Исмајылын "Көнүлләр" јурналларында чалышан чаван, фәдакар гələм әһли, Әдјан Мәммәдов вә Камил Вәли Нәримановлу да дахил олмагла, јени филологлар нәслинин милли шүура тәкан верән арашдырмалары, һәнәјәт, бу сатирләрин мүәллифинин нәшр етдији вә мүстәгил, демократик мәтбуатымызын илк гарантҹусу олан дөврүн әдәби тарихини јазмаб вә һәмин дөврүн һакиминә чеврилибләр. Бир гисми дә мәһз Аллаһа сәкилдиринә, һәгигәти јаздығларына көрә гурбан кедибләр, Сибириин ојдо бузлагларында көрүнмәмиш вәһшиликлә гətлә јетирилибләр.

Бәлә олмаса инсанлыг тарихинин бир сәһифәси итиб кедәр, бөјүрәјјитин јаддашында даһа бир ағ лөкә јаранарды. М.С.Ордубади, һ.Чавид, Ө.Чәббарлы, Сәмәд Вургун, Сүлејман Рәһимов, Мирзә Ибраһимов, Рәсул Рза, Хәлил Рза Улутүрк, Исмајыл Шыхлы, Өнвәр Мәммәдханлы, Илјас Әфәндијев, Әли Керим вә башгалары әсл Азәрбајҹан шаир вә јазычылары идиләр, амма совет дөврүндә јашамышлыг вә һәмин дөврүн әдәби тарихини јаратмышдылар. Онларын әсәрләриндә јалныз идеоложијә бағлы бәсит, бәдииликдән узаг сөз јо варды; Сәнин дедијин Аллаһа көрпу саз өз бөјүк китабыны шер шәклиндә көндәрмәси әдәбијјатын сосиал вә мәнәви тәсир күчүнүн парлаг нүмунәсидир.

Дәдә Горгуд бојлары өгузларын тарихини јашатмаг мәгсудилә јазылмышды.

Фирдовси Иран тарихини тәсвир етмәклә өз халғынын јаддашына бәрпа етмәк, бөјүклүјүнү көстәрмәк, дирчәлтмәк мәгсәди күдүрду.

Низаминин "Хәмсә"синдә бүтөв бир систем тошкил едән сосиал проблемлər гојулмушду: һалал әәмәтин көзәллијиндән башламыш, дөвләт идарәчилијинә, адәләтли шаһдан тутмуш, сосиал бәрабәрлијин бәргәрар олдуғу, һакимсиз, утопик сосиализмә гәдәр.

Гәдимдә мүәјјән елмләрин јаддаа галмасына асанлашдырмаг үчүн ону шер дилинә јазырдылар. Мәсәлән, һәндәсә ријазијјат, физика, астрономија, тригонометрија, шаһмат китабларындан шер шәклиндә көндәрмәси әдәбијјатын сосиал вә мәнәви тәсир күчүнүн парлаг нүмунәсидир.

Дәдә Горгуд бојлары өгузларын тарихини јашатмаг мәгсудилә јазылмышды.

Фирдовси Иран тарихини тәсвир етмәклә өз халғынын јаддашына бәрпа етмәк, бөјүклүјүнү көстәрмәк, дирчәлтмәк мәгсәди күдүрду.

Низаминин "Хәмсә"синдә бүтөв бир систем тошкил едән сосиал проблемлər гојулмушду: һалал әәмәтин көзәллијиндән башламыш, дөвләт идарәчилијинә, адәләтли шаһдан тутмуш, сосиал бәрабәрлијин бәргәрар олдуғу, һакимсиз, утопик сосиализмә гәдәр.

Гәдимдә мүәјјән елмләрин јаддаа галмасына асанлашдырмаг үчүн ону шер дилинә јазырдылар. Мәсәлән, һәндәсә ријазијјат, физика, астрономија, тригонометрија, шаһмат китабларындан вә јахуд Верки-лин әкинчилик процеси һағғында дагыг мәлумат верән поезијасынын Корбәла фачиәсини тәсвир едән мәрсијәләри гәдәр поетик кө-милліјі инкар едилә биләмәјән нечә мин иллик әдәби ирсин һамысы хүсуси сосиал вә ја ичтимаи мәнијјәт дашыјыр.

Хәтаи шерләринин дөјүш габағы сазла охумасындан, өлкәләрасы дипломатик мүнасибәтләрдә шерә мүраҹиәтләрдән, әдәбијјатын милли шүрун инкишафында ролундан вә с. јүзләрлә мисал билирик ки, һамысы да әдәбијјат анлајышын тарих јолу һәмишә сосиал мәнијјәт дашыдығыны көстәрир.

Әдләры јуз илләри ашыб кәлән бөјүк шаирләрин охучуну конкрет сијаси, дини, әхлаги истигамәтә јөнәлдирмәк мәгсәди дашыдығларына субут үчүн дүнјанын бүтүн әдәбијјатларындан миналәрлә мисал чәкмәк олар. М.Ф.Ахундзадәнин јарадыҹылығы ичтимаи тәрәгги вә ислаһат етирәсындан јөгрулмушду. М.Ә.Сабир өзүнү Аллаһын јох, әсрин әјнасы сајырды. Өкәр әдәбијјат аудиторијаларда охунурса, нәшр едилирсә, сәһнәә гојулурса - бунлардан һамысы онун сосиал просеслərин тәркиб һиссәси олдуғуну көстәрир.

Буна көрә дә әдәбијјаты һәјатдан гопарыб јалныз дин кими тәсәввүр етмәк, јахуд сосиал дөврүндә әдәбијјатын јарамыш ичтимаи просеслərә чох бағлы олдуғуну тутагаг едиб ону кичилтмәк бәсит вә биртәрәфли мүнасибәтдир; Сәнә әдәбијјат тарихини бөлмәмәкдә итһам етмәк мүмкүн олмадығына көрә бу мүнасибәтин информасијасызлығын ирәли кәлмир, дөмәли, башга нијјәт күдүр. Амма сәмәрәсиз нијјәтдир.

Әсл әдәбијјат ики көнчин чарасыз еш чырпынтыларындан тутмуш колхоз гуручулуғунадәк (совет дөврүндә одлуғу кими) вә ја табиәт көзәллијиндән, јүрүмүзү бүрүјән кәдәрдән башлајарәг дүнја мүнарибәләриндәк һәр шеҹдән јаза биләр - истәдајса јазылмбса. Әсл сөз санаты мөвзусу көнәләнда да јашајачаг. Бу күн тәјаҹ инә гитадан гитаја учсаг да М.Ә.Сабирин "әчнәби кәлә балонларла учур, биз һәлә автомобил минмәјириз" мисралары әһәмијјәтини итирмәјиб, чүнки бу бир рәмздир вә дилимизин бадилик вусаты нүмунәсидир.

Буна көрә дә өтән әсрин икинчи јарысында јаранмыш вә Азәрбајҹанын бөјүк мәнәви, сосиал, вәтәндашлыг проблемләринә, парчаланмасына, бүтөвлүк һәсрәтинә һәср олунмуш әдәбијјатымызы "совет әдәбијјаты" дамғасы илә көздан салмаг мүмкүн дејил. Һәмин "совет јазычыларынын" ән јахшы әсәрләри әдәбијјатымызын бүтүн потенсиал күчүнү, дилимизин парлаг ифадә имканларыны, милләтин кишилик руһуну орада чыхармышдыр. Әксинә дөврүн мәнәдуҹијәтләри бир сыра јазычылары мәтләби даһа метафарик шәкилдә чатдырмаға вадар едириди, нәтичәдә бәдилик күчләнириди. Бунлар олмаса әдәбијјат енерҹисини итирар; сифотсиз, көксүз, космополит сөз ибарәбазлығы јаранар. Сәнин бир чох јазыларын да, әслиндә күчлү вәтәндаш пафосу олан, ичтимаи руһлу әдәбијјатын тәрафиндә дајандығыны көстәрир. Өзүн өзүнү ниҹә инкар едирсән?!

"Әдәбијјатын кечмиш режимдә олдуғу кими биртәрәфләшдирилмәси вә идарә едилмәси" фикринә дә разылаа биләрәм. Ахы Јазычылар Бирлијиндә јазычылара тәсир етмәк үчүн һеч бир механизм галмаҹыб...

Һөрмәтли Камил бәј! Јәгин хатырлајырсан ки, мән елә төләбәлик илләримиздән илк чыхышларымдан, илк шерләримдән Азәрбајҹанын дәрдләринә көкләнмишәм, халгымызын бирлијини вә мүстәгиллијини әрзулајан вә дедијим кими, системә гаршы олан дүшүнчәләрдә олмушам. Әдәбијјаты, милли-идеалларымызы режимин гулуна чевирмәк, совет мәмурларынын әјаг ујатына атмаг мөлләринә гаршы етираздан долу мөгалә вә чыхышларым да јәгин јадындадыр. Һеч ким инкар едә биләмәз ки, милли варлығымызла, мәнәви дәјәрләримизлә бағлы бир сыра проблемләр о вахтын әдәби-мәдәни тәдбирләринә дафәләрлә мәним дилимдә сәсләниб. Әгсәриәллаларын нүфузундан чыкмандан онлар һағғында да өз сөзүмү демишәм. Бүтүн бунларла јанашы, мән һәр кәсин вә һәр дөврүн пајалал һағғынын верилмәси тәрәфдарыјам, инкарчылығы, насилпәрәстлиҝи, јахшы гојмаг мөлјинә, јашы да олсун, өз одуна јандырмаг ифратчылығы гәбул едәмирәм.

Јаздығларын бир мүсаһибәдән гајнаглансa да, әдәбијјатла, сијасәтлә бағлы башга јазыларынын мәнә ојатдығы тәәссүратдан да бәрәла билмәдим. Биз һәканы дүјә адамларыг. Һәр кәс өз гијмәтинә сарбәстдир. Амма ела әдәби мәсәләләр вар ки, ону наинки бир әлим, һеч бүтөв бир филологлар нәсли да дәјишдирә биләмәз. Нағғын бөјүдүлмәјә вә мүдафиәјә етирасы јохдур. Биз һәгигәти етираф едәнда әзүмүз өкә јахынлашыр вә өзүмүз бөјүјүрүк...

P.S. Камил бәј, бу јазыны јаздығдан сонра әсләриндән әчнәбі әксијасысны дајандырмаг үчүн Бахтијар Вәһабзадә илә мәним васитәчилијим барәдә мүхтәлиф адамларын арасында о чүмләдән Сәнин фикирләринә охудум ("Авропа" гәзети, 14-16 февral 2001-ҹи ил, N 8). Оқудум вә һејрәтә кәлдим. Баша дүшмәдим бу шүбһәкарлыг, јекаәнаҝы вә гәрәз урајинизә нәрдән јол тапыб. Һеч бир иш көрмәдән көнәрдә дајананларын иш көрмәк истәјиләрә ләкә јахмаг етирасы зүјдаһлыға јарашан бир иш дејил. Ниҹә көрә Сәнә өз кölар ки, васитәчилик үчүн бизи игтидар сечиб?

Васитәчилик етмәк гәрәзиндә биз әлиләрини јанындә, онларын тәкиндә гәбул еләмишик. Бу, бизә билмәдән һөкм вермәк Аллаһа сәзаваҝдыр! Кедиб илләр узуну хариҹдә отуруб, сонра да Вәтәндә зүлмә ја јашајан бизләрә вәкиллик еләмәјә ким сәнә һагг вериб. Бу ишдә бизә јалныз үрәјимизин һөкму илә көрүрүк, Бу, нәтичәси јох биздән асылы олмајан мүраҝкәб һәсли да көсәдир. Бәнәрсәнсә дүш гәбәлә, бәнәрсәнсә дүзәнә дејинин сәзин мәсулијјәтинин бил. Әслиндә вилдәнин сәси илә әлиләрин дәрдини јада да олса јүнкүллашдырмәк истәјирләр јох, бу мүраҝкәб мәсәләнә мүнасибәтдә да зиҹаллылары уз-уза гојҹан, онлары көздән салмаг истәјирләрдә нитндарә гулуг едә вә өзүн "сифариш"нни јерә јетирә.

❑ **Sabir RÜSTƏMXANLI**

"Азәрбајҹан" гәзети формалашдырды. Бу гәләм әһлинин ичтимаи-сијаси мәсәләләр барәдә мүхтәлиф гурулардан, о чүмләдән гануннәвичилик органларындан дедикләри фикирләрин чәкиси һеч дә сијасәтчиләрин фикирләринин чәкисиндан аз дејил.

"Әдәбијјатын өзү чәкилмәси" дә үәртидир. Әдәбијјат дүшүнҹ, арашдырыҹ, јүксәк сијасәтчиләрин дә гијмәтини мүәјјәнлашдырыр вә сизләри да тәәччүбләндирәчәк јени бир ишығланма вә ја бәһрә вермәк әрәфәсиндәдир. Буна көрә дә әдәбијјата вә әдәбијјатчылын мөвгејинә филолог һәмкарымыз даһа диггәтли вә даһа һөрмәтлә јанашмалыдыр.

"Әдәбијјатын өзүн чәкилмәсинин" сәбабини да өзүнәмәхсус бир шәкилдә изаһ едирсән. **"Чүнки бу заман әјдын олду ки, бизим јазычыларын бөјүк бир гисми совет јазычысыдыр. Ола биләр муасир чаванларын бәзисинин мән тәнкидәм, амма таныдығым јазычыларын әксәријјәти совет јазычысыдыр - Рамиз Рәвшәндән башга."** Тәк Рамизи әјырдығына көрә "әксәријјәти" вә "бөјүк бир гисми" сөзләри јериндә дејил. Чүнки чүмләнин мәнтигиндә белә чыхыр ки, ондан башга бизим јазычыларын һамысы "совет јазычысы" олуб. **"СССР илә бирләә онун јерләрдә бәрәрәр олмуш идарәчилик вә тәсәррүфат системи дағылан кими әдәбијјаты да гуртарды."**

Сән елмлә доктораса вә јә ағ ки, Сән "совет јазычысы" анлајышы јох, сән "совет јазычысы" дедикин адәби нәсиллә өчүндә да Аллаһла кифајәт гәдәр анлашылса, һәр һалда, Аллаһын гәбул едә биләҹәк дилдә јанашан јазычылар олуб. Онлар Аллаһын тапшырығына мәһз о јолла јеринә јетириблər ки, дүнја тарихинин фачиәли вә дәһшәтли бир дөврүнүн, инсанлыг ганунларынын, руһ, мәнәвијјат өлчүләринин итиб кетдиги бир дөврүн әдәби тарихини јазмаб вә һәмин дөврүн һакиминә чеврилибләр. Бир гисми дә мәһз Аллаһа сәкилдиринә, һәгигәти јаздығларына көрә гурбан кедибләр, Сибириин ојдо бузлагларында көрүнмәмиш вәһшиликлә гətлә јетириблər.

Бәлә олмаса инсанлыг тарихинин бир сәһифәси итиб кедәр, бөјүрәјјитин јаддашында даһа бир ағ лөкә јаранарды. М.С.Ордубади, һ.Чавид, Ө.Чәббарлы, Сәмәд Вургун, Сүлејман Рәһимов, Мирзә Ибраһимов, Рәсул Рза, Хәлил Рза Улутүрк, Исмајыл Шыхлы, Өнвәр Мәммәдханлы, Илјас Әфәндијев, Әли Керим вә башгалары әсл Азәрбајҹан шаир вә јазычылары идиләр, амма совет дөврүндә јашамышлыг вә һәмин дөврүн әдәби тарихини јаратмышдылар. Онларын әсәрләриндә јалныз идеоложијә бағлы бәсит, бәдииликдән узаг сөз јо варды; Сәнин дедијин Аллаһа көрпу саз өз бөјүк китабыны шер шәклиндә көндәрмәси әдәбијјатын сосиал вә мәнәви тәсир күчүнүн парлаг нүмунәсидир.

Дәдә Горгуд бојлары өгузларын тарихини јашатмаг мәгсудилә јазылмышды.

Фирдовси Иран тарихини тәсвир етмәклә өз халғынын јаддашына бәрпа етмәк, бөјүклүјүнү көстәрмәк, дирчәлтмәк мәгсәди күдүрду.

Низаминин "Хәмсә"синдә бүтөв бир систем тошкил едән сосиал проблемлər гојулмушду: һалал әәмәтин көзәллијиндән башламыш, дөвләт идарәчилијинә, адәләтли шаһдан тутмуш, сосиал бәрабәрлијин бәргәрар олдуғу, һакимсиз, утопик сосиализмә гәдәр.

Гәдимдә мүәјјән елмләрин јаддаа галмасына асанлашдырмаг үчүн ону шер дилинә јазырдылар. Мәсәлән, һәндәсә ријазијјат, физика, астрономија, тригонометрија, шаһмат китабларындан вә јахуд Верки-лин әкинчилик процеси һағғында дагыг мәлумат верән поезијасынын Корбәла фачиәсини тәсвир едән мәрсијәләри гәдәр поетик кө-милліјі инкар едилә биләмәјән нечә мин иллик әдәби ирсин һамысы хүсуси сосиал вә ја ичтимаи мәнијјәт дашыјыр.

Хәтаи шерләринин дөјүш габағы сазла охумасындан, өлкәләрасы дипломатик мүнасибәтләрдә шерә мүраҹиәтләрдән, әдәбијјатын милли шүрун инкишафында ролундан вә с. јүзләрлә мисал билирик ки, һамысы да әдәбијјат анлајышын тарих јолу һәмишә сосиал мәнијјәт дашыдығыны көстәрир.

Әдләры јуз илләри ашыб кәлән бөјүк шаирләрин охучуну конкрет сијаси, дини, әхлаги истигамәтә јөнәлдирмәк мәгсәди дашыдығларына субут үчүн дүнјанын бүтүн әдәбијјатларындан миналәрлә мисал чәкмәк олар. М.Ф.Ахундзадәнин јарадыҹылығы ичтимаи тәрәгги вә ислаһат етирәсындан јөгрулмушду. М.Ә.Сабир өзүнү Аллаһын јох, әсрин әјнасы сајырды. Өкәр әдәбијјат аудиторијаларда охунурса, нәшр едилирсә, сәһнәә гојулурса - бунлардан һамысы онун сосиал просеслərин тәркиб һиссәси олдуғуну көстәрир.

Буна көрә дә әдәбијјаты һәјатдан гопарыб јалныз дин кими тәсәввүр етмәк, јахуд сосиал дөврүндә әдәбијјатын јарамыш ичтимаи просеслərә чох бағлы олдуғуну тутагаг едиб ону кичилтмәк бәсит вә биртәрәфли мүнасибәтдир; Сәнә әдәбијјат тарихини бөлмәмәкдә итһам етмәк мүмкүн олмадығына көрә бу мүнасибәтин информасијасызлығын ирәли кәлмир, дөмәли, башга ниијјәт күдүр. Амма сәмәрәсиз ниијјәтдир.

Әсл әдәбијјат ики көнчин чарасыз еш чырпынтыларындан тутмуш колхоз гуручулуғунадәк (совет дөврүндә одлуғу кими) вә ја табиәт көзәллијиндән, јүрүмүзү бүрүјән кәдәрдән башлајарәг дүнја мүнарибәләриндәк һәр шеҹдән јаза биләр - истәдајса јазылмбса. Әсл сөз санаты мөвзусу көнәләнда да јашајачаг. Бу күн тәјаҹ инә гитадан гитаја учсаг да М.Ә.Сабирин "әчнәби кәлә балонларла учур, биз һәлә автомобил минмәјириз" мисралары әһәмијјәтини итирмәјиб, чүнки бу бир рәмздир вә дилимизин бадилик вусаты нүмунәсидир.

Буна көрә дә өтән әсрин икинчи јарысында јаранмыш вә Азәрбајҹанын бөјүк мәнәви, сосиал, вәтәндашлыг проблемләринә, парчаланмасына, бүтөвлүк һәсрәтинә һәср олунмуш әдәбијјатымызы "совет әдәбијјаты" дамғасы илә көздан салмаг мүмкүн дејил. Һәмин "совет јазычыларынын" ән јахшы әсәрләри әдәбијјатымызын бүтүн потенсиал күчүнү, дилимизин парлаг ифадә имканларыны, милләтин кишилик руһуну орада чыхармышдыр. Әксинә дөврүн мәнәдуҹијәтләри бир сыра јазычылары мәтләби даһа метафарик шәкилдә чатдырмаға вадар едириди, нәтичәдә бәдилик күчләнириди. Бунлар олмаса әдәбијјат енерҹисини итирар; сифотсиз, көксүз, космополит сөз ибарәбазлығы јаранар. Сәнин бир чох јазыларын да, әслиндә күчлү вәтәндаш пафосу олан, ичтимаи руһлу әдәбијјатын тәрафиндә дајандығыны көстәрир. Өзүн өзүнү ниҹә инкар едирсән?!

"Әдәбијјатын кечмиш режимдә олдуғу кими биртәрәфләшдирилмәси вә идарә едилмәси" фикринә дә разылаа биләрәм. Ахы Јазычылар Бирлијиндә јазычылара тәсир етмәк үчүн һеч бир механизм галмаҹыб...

Һөрмәтли Камил бәј! Јәгин хатырлајырсан ки, мән елә төләбәлик илләримиздән илк чыхышларымдан, илк шерләримдән Азәрбајҹанын дәрдләринә көкләнмишәм, халгымызын бирлијини вә мүстәгиллијини әрзулајан вә дедијим кими, системә гаршы олан дүшүнчәләрдә олмушам. Әдәбијјаты, милли-идеалларымызы режимин гулуна чевирмәк, совет мәмурларынын әјаг ујатына атмаг мөлләринә гаршы етираздан долу мөгалә вә чыхышларым да јәгин јадындадыр. Һеч ким инкар едә биләмәз ки, милли варлығымызла, мәнәви дәјәрләримизлә бағлы бир сыра проблемләр о вахтын әдәби-мәдәни тәдбирләринә дафәләрлә мәним дилимдә сәсләниб. Әгсәриәллаларын нүфузундан чыкмандан онлар һағғында да өз сөзүмү демишәм. Бүтүн бунларла јанашы, мән һәр кәсин вә һәр дөврүн пајалал һағғынын верилмәси тәрәфдарыјам, инкарчылығы, насилпәрәстлиҝи, јахшы гојмаг мөлјинә, јашы да олсун, өз одуна јандырмаг ифратчылығы гәбул еләмирәм.

Јаздығларын бир мүсаһибәдән гајнаглансa да, әдәбијјатла, сијасәтлә бағлы башга јазыларынын мәнә ојатдығы тәәссүратдан да бәрәла билмәдим. Биз һәканы дүјә адамларыг. Һәр кәс өз гијмәтинә сарбәстдир. Амма ела әдәби мәсәләләр вар ки, ону наинки бир әлим, һеч бүтөв бир филологлар нәсли да дәјишдирә биләмәз. Нағғын бөјүдүлмәјә вә мүдафиәјә етирасы јохдур. Биз һәгигәти етираф едәнда өзүмүз өкә јахынлашыр вә өзүмүз бөјүјүрүк...

P.S. Камил бәј, бу јазыны јаздығдан сонра әсләриндән әчнәбі әксијасысны дајандырмаг үчүн Бахтијар Вәһабзадә илә мәним васитәчилијим барәдә мүхтәлиф адамларын арасында о чүмләдән Сәнин фикирләринә охудум ("Авропа" гәзети, 14-16 февral 2001-ҹи ил, N 8). Оқудум вә һејрәтә кәлдим. Баша дүшмәдим бу шүбһәкарлыг, јекаәнаҝы вә гәрәз урајинизә нәрдән јол тапыб. Һеч бир иш көрмәдән көнәрдә дајананларын иш көрмәк истәјиләрә ләкә јахмаг етирасы зүјдаһлыға јарашан бир иш дејил. Ниҹә көрә Сәнә өз кölар ки, васитәчилик үчүн бизи игтидар сечиб?

Васитәчилик етмәк гәрәзиндә биз әлиләрини јанындә, онларын тәкиндә гәбул еләмишик. Бу, бизә билмәдән һөкм вермәк Аллаһа сәзаваҝдыр! Кедиб илләр узуну хариҹдә отуруб, сонра да Вәтәндә зүлмә ја јашајан бизләрә вәкиллик еләмәјә ким сәнә һагг вериб. Бу ишдә бизә јалныз үрәјимизин һөкму илә көрүрүк, Бу, нәтичәси јох биздән асылы олмајан мүраҝкәб һәсли да көсәдир. Бәнәрсәнсә дүш гәбәлә, бәнәрсәнсә дүзәнә дејинин сәзин мәсулијјәтинин бил. Әслиндә вилдәнин сәси илә әлиләрин дәрдини јада да олса јүнкүллашдырмәк истәјирләр јох, бу мүраҝкәб мәсәләнә мүнасибәтдә да зиҹаллылары уз-уза гојҹан, онлары көздән салмаг истәјирләрдә нитндарә гулуг едә вә өзүн "сифариш"нни јерә јетирә.

❑ **Sabir RÜSTƏMXANLI**